

אשכולות

העלון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה

פרשת מקץ-חנוכה

גליון 443 | כ"ח בכסלו תשע"ח
(שנה שתיים-עשרה)

כניסת שבת 16:16
צאת שבת 17:19
סוק"ש מג"א 08:20

המאבק על הטהרה

הרב משה סתיו שליט"א

מובא ברמב"ם בהלכות מגילה וחנוכה (פ"ג ה"א): "בבית שני כשמלכי יוון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם, ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות".

כשהרמב"ם מתאר את הצרות שהיו בימי היוונים (ובדרך אגב נעיר שאף שאין דרכו של הרמב"ם לפרט את המאורעות ההיסטוריים הקשורים להלכות, אמנם נאמן להבטחתו בהקדמה שילול בספרו את כל התושב"ע כך שכל מי שיקרא את התנ"ך ומשנה תורה ידע את כל התורה כולה, לכן היות ומאורעות חנוכה מופיעות רק בתושב"ע לכן פרטם), נראה שמתאר אותם בסדר עולה מן הקל אל הכבד, וקשה להבין לפי זה את המשפט "וטמאו את הטהרות" שמשמע מזה שיש בזה אסון מיוחד חמור יותר מכל הקודם.

דומה לכך מצינו בספר יחזקאל (ד, יג) "ויאמר ה' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגויים", והדבר קשה להבין שבתוך כל נבואות הזעם על החורבן והגלות והייסורים המלווים אליהם, נקודה כזאת תופסת מקום כל-כך מרכזי.

הרמב"ם בסוף הקדמתו לסדר טהרות אומר וזה לשונו (עפ"י תרגום הרב קאפח): "וכן כאשר ציוה ה' ותעלה את הנביא לשאול על כך (שם בעניני הלכות טומאה וטהרה. מ. ט.ו.) אמר לו שאל נא את הכהנים תורה הרי תורה בסתם היא הדיון בטומאה וטהרה הן הן גופי תורה ומדוע לא והן הסולם לרוח הקודש כמו שאמרנו טהרה מביאה וכו'.

ובגמרא במס' שבת (לא ע"א) דרשו את הפסוק "והיה אמונת עתיך חסן ישועת חכמת ודעת" (ישעיה לג, ו) ויחסו את החכמה לסדר קדשים ולסדר טהרות קראו דעת. וצריך ביאור, על איזה חכמה ודעת מדובר? הרי דווקא המצוות הקשורות לקדשים וטהרות הם מכלל החוקים שאין דעתו של אדם מכרעתן כלשונו של הרמב"ם.

כדי לבאר זאת ננסה להגדיר את המושג "דעת" בתורה, אנו מוצאים את המושג דעת הן כשלמות בהכרה השכלית "אתה הראית לדעת" וכן במשמעויות אחרות כמו "והאדם ידע את חוה אשתו". נראה לבאר שדעת פרושה חבור כל הפרטים להכרה אחת, דהיינו חכמה הינה ידיעות, בינה היא היכולת לנתח ולהקיש (מלשון בנין) ואילו דעת הינה ההכרה המסכמת את נתוני החכמה והבנתם.

כאשר חז"ל קבעו שחרש שוטה וקטן אין להם דעת - לא קבעו שחסר להם כשרון אינטלקטואלי אלא חסרון ניסיון החיים והמגע עם הסביבה שהוא הנותן את היכולת לתת את המשמעות הנכונה, במשקל נכון של כל הנתונים, ולהגיע להחלטה שקולה (ומכאן הביטוי - שיקול דעת). וכן כשקבעו - "נשים דעתן קלה", היינו שהחלטתן רפויה יותר ונוחות יותר להתפתות ולשנות את דעתן. ומכאן "והאדם ידע את חוה אשתו" שמבטא חיבור שלם בין שניהם.

בכל תהליך של לימוד ישנו שלב אסוף ידיעות (חכמה) ניתוח ע"י היקש והתבוננות (בינה) והסקת מסקנות (דעת).

בכל לימוד שעוסק בענייני העולם הרי ששלב ההבנה הינו ברור ומובן כי המושגים נתפסים בשכלנו, אמנם לימוד התורה העוסק בחוקים המבוססים על חכמה אלוקית הרי ששלב ההבנה אינו מבוסס על השכל האנושי אלא על היקש והתבוננות בנתונים של התורה עצמה, וע"י הרחבתם ניתוחם והשוואתם זה בזה, ומכוח הציור הזה - נוצרת באדם ההכרה הברורה שהיא נקראת דעת.

וכן מתבארים דברי רש"י בפרשת כי תשא (לגבי בצלאל פרק לא' פסוק ג') "ואמלא אותו רוח אלוקים בחכמה ובתבונה ובדעת" ולשון רש"י: "בחכמה מה שהאדם שומע... ובתבונה מבין דבר מלבו מתוך דברים שלמד ודעת רוח הקודש".

הרי, ששלב ההכרה הנקרא רוח הקודש שזו ההכרה הפנימית הבהירה שאדם מוצא בעצמו - היא הדעת המושגת ע"י חכמה ובינה וכשם שבכל לימוד מסקנת הדברים בנויה על ידיעות וניתוחם וסיכום מסקנותיהם, כך בלימוד התורה העיסוק בחוקי התורה ובמצוותיה עם התבוננות בהם מביאה להכרה הסופית שהיא הדעת האמיתית, דהיינו רוח הקודש.

חכמת יוון שהינה חכמת היופי, דהיינו ההתבוננות החיצונית בסדר הדברים והיקשם, וכמו שציין הרמב"ן בכמה מקומות שאינם מכירים אלא במושח חכמה זאת אינה מסוגלת לקבל את מושג הטהרה הבנוי על הכרה פנימית רוחנית המיוסדת על חכמת "שם" שעיקרה חוקי התורה האלוקיים.

כאשר ישראל נמצאים בגלות הרי זה כמו שאדם הנמצא בבית הסוהר מאבד את עדינות נפשו ורגישותו ללכלוך ולגסות בשל התרחקותו מחיי חברה מתוקנים, כך הרחוק ממקום הקודש והדבקות - גורם לעמ"י לאבד את הדעת וההכרה הפנימית ורגישותו למושגי הקדושה והטהרה, וזאת תוכחתו הקשה של יחזקאל.

וכשיוון רצו לבטל את ייחודם של בני ישראל ואת עליונותה של חכמת ישראל הנובעת ממקורה האלוקי, הרי שעשו זאת ע"י טומאת הטהרות, ולכן נתפס שלב זה בחומרה כזו.

יהי רצון שע"י עיסוק בתורה נאיר בתוכנו מחדש את החכמה והדעת הקדושה והטהרה.

משל טוב

לרב יצחק לוי

לרגל הולדת הנכד

קוד באתר: 7817

העלון יוצא לאור ע"י

ישיבת כרם ביבנה

www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:

eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות

איתיאל סופר

יעקב אביעד דואני

קצר יותר - 3/4 מיל. כלומר הסוגיא בפסחים נדחית מפני הסוגיא בשבת.

הגר"א (שנות אליהו, ברכות, פ"א מ"א; ביאור הגר"א אורח חיים, רסא) נוקט בשיטה אחרת, ולדעתו צאה"כ בשבת היא צאה"כ ההלכתית בכל מקום (ג' כוכבים בינוניים) - והיינו לאחר 3/4 מיל. מה שכתוב בפסחים "צאת הכוכבים" נידון שם רק לתאר את מהלך האדם ביום, ולכן לא מדובר בצאה"כ ההלכתי, אלא בצאת כל הכוכבים, וזה אחרי 4 מיל. בכל מקרה, הן לשיטת הגר"א, הן לשיטת הגאונים אין סיבה לחלק בין הלשונות שבגמרא כדברי ר"ת, אלא בין "שקיעת החמה" ובין "משתשקע החמה" מתפרש כפשוטו - השקיעה באופק, וכן יהיה לגבי נר חנוכה. ומהשקיעה 3/4 מיל עד צאה"כ ההלכתי. וכן עמא דבר כיום.¹

3. נר חנוכה

ראינו שיש מחלוקת האם זמן הדלקת נר חנוכה הוא בשקיעה לגאונים ולגר"א, ובשקיעה שניה או צאה"כ לר"ת ודעימיה. אך מי ששם לב יבחין שכל הראשונים ובעקבותיהם השו"ע שפסקו להדליק נר חנוכה אחרי השקיעה באופק, פסקו כן בגלל שסברו כר"ת. הם סברו ש"משתשקע" אינו בשקיעה באופק, אלא או בשקיעה השניה - 3 ורבע מיל לאחר השקיעה באופק, או בצאת הכוכבים - 4 מיל לאחר השקיעה באופק. יוצא שלאף שיטת ראשונים אין הדלקת נר חנוכה בצאת הכוכבים של הגאונים המקובלת היום, כי לגאונים - ההדלקה בשקיעה, ולמ"ד שהדלקה אינה בשקיעה - לשיטתו יש להדליק לפחות כשעה אחר השקיעה! ואין לתרץ שאנו סוברים כר"ת בחדא וחולקים עליו בחדא - שהרי הא בהא תליא. הסיבה שהראשונים נקטו שהדלקת נר חנוכה בסוף שקיעה היא חלק מהשיטה שלשון "משתשקע החמה" היינו סוף שקיעה. שהרי כל הראשונים הבינו לפחות בהו"א שהפשוט "משתשקע" זה שקיעה, ולכן הקשו סתירה בין שבת לפסחים. אך אם אנו נוקטים כגאונים שצאה"כ הוא כעבור 3/4 מיל כפי שמקובל היום, אין מקום לחילוק בלשונות, ו"משתשקע" בכל הש"ס - כולל בחנוכה, כמו בשבת ובדם קדשים - הוא בשקיעה.

ואף אם יטען הטוען שיש סברא עצמאית להדליק שלא בשקיעה, כי "שרגא בטיהרא מאי אהני" - מלבד שזה משונה לומר ששתי המחלוקות אינן קשורות, אחרי שכל מי שאומר "משתשקע" בש"ס זה סוף שקיעה מסתדר לו גם עם חנוכה, ומי שסובר שזו שקיעה סובר כן גם בחנוכה - הרי שרק ר"ת, תוס' הרא"ש (שבת לה ע"א) והגמ"ר (שבת, תנה) מזכירים סברת "שרגא בטיהרא", והראשונים האחרים - לא.

מה גם שמדברי הרשב"א (שבת כא ע"ב) והר"ן (שם ט ע"א ברי"ף) רואים שלא סברו שאפשר לומר כגאונים מחדא ו"שרגא בטיהרא מאי אהני" מאידך. הר"ן כותב: "לאו למימרא שלא יהא רשאי להדליק קודם זמן זה, דשבת יוכיח שצריך להדליק קודם שקיעת החמה", וא"כ ברור שאם נסבור שבשבת מדליקים קודם השקיעה באופק - הרי שלסברת הר"ן אפשר להדליק גם נרות חנוכה קודם השקיעה באופק, ואין "שרגא בטיהרא מאי אהני".

והרשב"א מרחיב יותר: "הא דאמרינן מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. מסתברא דלאו עיכובא הוא לומר דקודם לכן אם רצה להדליק אינו מדליק, דהא ודאי אילו רצה להדליק מדליק סמוך לשקיעת החמה דהא איכא פרסומי ניסא, וכענין שאמרו לקמן בנר שבת דעמוד האש משלים לעמוד הענן ולומר דבמדליק סמוך לשקיעה איכא היכר דלצורך שבת מדליקו והכא נמי דכוותה".

הגמ' בשבת (כא ע"ב) מביאה ברייתא בה מובא זמן הדלקת נרות חנוכה: "מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק". לכאורה המצווה להדליק נרות חנוכה בשקיעת החמה. מהיכן הגיע המנהג להדליק בצאת הכוכבים? האם נכון להדליק בצאת הכוכבים המקובל היום?

הדיון כולו מתחיל בסתירת גמרות בין שבת לפסחים. הגמ' בשבת (לד ע"ב) מביאה מחלוקת תנאים לגבי זמן בין השמשות:

תנו רבנן: בין השמשות ספק מן היום ומן הלילה, ספק כולו מן היום, ספק כולו מן הלילה - מטילין אותו לחומר שני ימים. ואיזהו בין השמשות - משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין, הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון - בין השמשות, הכסיף העליון והשוה לתחתון - זהו לילה, דברי רבי יהודה. רבי נחמיה אומר: כדי שיהלך אדם משתשקע החמה חצי מיל. רבי יוסי אומר: בין השמשות כהרף עין, זה נכנס וזה יוצא, ואי אפשר לעמוד עליו.

בהמשך הגמ' מביאה מחלוקת בין רבה ורב יוסף בהבנת ר' יהודה, ובעקבות כך מביאה "ואזדו לטעמייהו" רבה ורב יוסף במחלוקת אחרת - כמה זמן נמשך בין השמשות: רבה אומר זמן מהלך אדם 3/4 מיל ורב יוסף סובר מהלך 2/3 מיל. להלכה נפסק כרבה - 3/4 מיל. אך מצד שני בגמ' בפסחים צד. מובאת ברייתא בשם ר' יהודה שונה לחלוטין:

רבי יהודה אומר: עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום. תדע, כמה מהלך אדם בינוני ביום - עשר פרסאות, ומעלות השחר עד הנץ החמה ארבעת מילין, משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ארבעת מילין, נמצאת עוביו של רקיע אחד מעשרה ביום.

האם משקיעה עד צאה"כ עובר מהלך 4 מיל או 3/4 מיל? מדובר בפער של כשעה!

1. שיטת ר"ת

התירוץ המפורסם הוא תירוץ של ר"ת (שבת לה ע"א, ד"ה תרי): "ואומר ר"ת דהתם מיירי בתחילת שקיעה והכא משתשקע מסוף שקיעה אחר שנכנסה חמה בעובי הרקיע". בשביל להבין דבריו צריך לראות מקור נוסף בהמשך הגמ' בפסחים (צד ע"ב) - "חכמי ישראל אומרים: ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע, ובלילה למעלה מן הרקיע. וחכמי אומות העולם אומרים: ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע, ובלילה למטה מן הרקיע". כלומר לשיטת חכמי ישראל השמש בלילה עולה מעל לרקיע. זו כוונת ר"ת לחלק: לשון "שקיעת החמה" בפסחים היינו ירידת השמש מתחת לאופק, שמוזמן זה עובר מהלך 4 מיל עד צאה"כ. "משתשקע החמה" בשבת היינו שהשמש כבר עוברת את עובי הרקיע ונכנסת מעליו. זמן זה הוא 3 ורבע מיל אחרי השקיעה, וממנו 3/4 מיל עד צאה"כ.

לשיטה זו, הדלקת נרות חנוכה "משתשקע החמה" אינו בשקיעה באופק, אלא בסוף השקיעה, דהיינו בשקיעה השניה, או בסוף שקיעה = צאה"כ (המח' מובאת בביאור הגר"א או"ח תרעב ס"ק א). וזוהי אחת מהוכחותיו של ר"ת לכך ש"משתשקע" היינו סוף השקיעה (תוס' מנחות כ ע"ב, ד"ה נפסל) "תדע מדאמרי' גבי נר חנוכה מצוותה משתשקע החמה, ואי בתחילת שקיעה עדיין הוא יום גדול והוה שרגא בטיהרא". (וע"ע בספר הישר סי' רכא. העורך).

כמעט כל הראשונים נקטו כשיטת ר"ת - ר"ש משאנץ, התרומה, רמב"ן, רשב"א, ר"ן, רא"ה, ריטב"א, מאירי ועוד (הזמנים בהלכה מב, ח-י). וכך גם כתב השו"ע באו"ח (רסא, ב).

2. שיטת הגאונים והגר"א

בשו"ת מהר"ם אלשקר (סי' צו) מובאת שיטת הגאונים, שכל מה שנאמר בגמ' בפסחים זה אליבא דשיטת חכמי ישראל שהשמש עולה בלילה מעל לרקיע ולכן בין השמשות ארוך יותר. אך רבי כבר אמר על כך: "ונראין דבריהן מדברינו". לכן למסקנה הגמ' בשבת מסיקה, שהזמן הוא

¹ בהערת אגב אוסיף ששיטת הגאונים לא היתה ידועה, וחילוק זה בין הגמרות לא מופיע אצל אף ראשון עד מהר"ם אלשקר. לכן ברור מדוע השו"ע פסק כן, שהרי כל הראשונים שביארו את הסתירה הביאו רק את הסבר ר"ת, ורוב הראשונים סברו כמותו. [עיין בשו"ת בית נאמן ח"א, או"ח סי' כה-כח ותירוה נחת. העורך].

שליו להדליק בשקיעה. אף אחד מזמן התנאים עד אחרי תקופת השו"ע לא הדליק נרות לכתחילה בצאת הכוכבים של הגאונים. [אה"נ, השו"ע כנראה הדליק בצאה"כ דר"ת, אבל בזה"ז נוהגים להדליק בצאה"כ דהגאונים משום שאין פוסקים כר"ת במידי דרבנן, ומאידך פוסקים כהשו"ע ש"משתקע החמה" הוא צאה"כ (עי' תענית יב ע"א, זבחים נו ע"ב, ובספר הישר סי' רכא. ועי' שו"ת יבי"א ח"ב אור"ח סי' כא). ואיני רואה מניעה לסבור מחד כסברת ר"ת ד"שרגא בטיהרא מאי אהני" ומאידך כדעת הגאונים בהגדרת צאה"כ (שכן עיקר הדין, ובפרט בדברנן כנ"ל), ולכן מדליקין בצאה"כ דהגאונים. העורך.]

ולסיום אעיר, שאף מי שיאמר – "לא נורא, הרי אפשר להדליק גם אחרי תחילת הזמן", נענה לו שבגמ' (שבת כג ע"ב) מובא: "תנינא, ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר", והבין הרמב"ם (הל' חנוכה פ"ד ה"ה) דמיירי לענין נר חנוכה, שיש דין מיוחד להדליק בשקיעה בדווקא, וכתב: "אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין". ואף למי שחולק [רוב הראשונים. עי' בנו"כ על הרמב"ם ובביאוריה"ל סי' תרעב ד"ה אין מקדימים. הני"ל], כבר כתבו הרשב"א (שבת כא ע"ב) והר"ן (שם ט ע"א בדפי הר"ף) שודאי מצווה לכתחילה להדליק בתחילת הזמן מדין 'זריזין מקדימין', וכך מסביר הרשב"א (שם) את הסיפור (שבת כג ע"ב) על ר' אבין נגרא (ובגרסתנו חמיו של רב שיזבי) שיצאו ממנו ת"ח כי השתדל להדליק בתחילת הזמן.

זיוני הלכה

לאור הסתפקותנו בדבר התכנות הדלקת נר חנוכה בתוך ביתו גם כאשר עברה "שעת הסכנה" נדון במחלוקת האחרת שאולי תבהיר לנו יותר את הדברים.

נשאלת השאלה, מהו גדר מצוות הדלקת נר חנוכה, האם משום פרסומי ניסא או משום זכר לנס², וזוהי גם המחלוקת האם בהדלקה בתוך ביתו יוצאים בדיעבד או לא. מדברי הרשב"א³ נראה שאכן אם הדליק בתוך ביתו יוצא ידי חובה לפחות בדיעבד, ועל כן נראה שפרסומי ניסא אינו מעצם קיום המצווה אלא פרט נוסף בקיומה. אמנם מדברי הרמב"ם⁴ אפשר להוכיח כדעה שפרסומי ניסא היא עיקר המצווה, ולכן כאשר תיקנו את התקנה של הדלקה בביתו תיקנוה דווקא לשעת הסכנה, אך כאשר עברה השעה חוזר הדין לראשיתו ולא יוכל לצאת בכך.

יתכן להסביר את מחלוקתם באמצעות מחלוקת אחרת הקשורה לחנוכה.

הגמרא בשבת שם מציינת את זמן ההדלקה: "מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק". הגמרא בשבת מביאה שני פירושים לכוונתה בהגדרת הזמן "עד שתכלה רגל מן השוק": פירוש ראשון "דאי לא אדליק מדליק" - כוונתה עד מתי יכול להדליק, ופירוש שני "אי נמי לשיעורא" - כוונתה כמה זמן מדליק.

בדברי הגמרא נחלקו הראשונים. הרא"ש סובר שהפירושים חולקים זה על זה וישנן מחלוקות כמו איזה פירוש לפסוק, אמנם הב"ח הסביר שהפירושים משלימים אחד את השני ובאים לומר עד מתי יוכל להדליק וכמה זמן. להלכה נראה מדברי השו"ע (סי' תרעב) שלכתחילה ידליק מצאת הכוכבים, אך בדיעבד יוכל להדליק כל הלילה.

² זכר לנס אינו דומה לפרסומי ניסא, משום שכדי לזכור את הנס מספיק גם לבני ביתו.
³ בחידושי הרשב"א בשבת כא ע"ב שאל לגבי ההלכה שאם לאדם יש נר אחד מה עדיף להדליק נר שבת או נר חנוכה ואומרת הגמרא שיעדיף נר שבת משום שלום בית ושאל הרשב"א מדוע שלא ידליק רק נר חנוכה כבשעת הסכנה ומתוך שלא יכול להשתמש לאור אמנם נראה מדבריו שסובר שגם שלא בשעת הסכנה בדיעבד יוכל להדליק בתוך ביתו.

⁴ הגר"א ווייס מסביר שפרק ג עוסק בדיני הלל ופרק ד עוסק בדיני הנר. אמנם בפרק ג' מופיעה ההלכה "מדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים" - מכאן אולי אפשר להוכיח בהרמב"ם סובר שהדלקה בפתח ביתו היא מעיקר התקנה משום שיש צורך בפרסומי ניסא.

כלומר, הרשב"א מחבר בין פרסומי ניסא לבין היכר לצורך שבת, וא"כ כמו שאנו מדליקים נרות שבת קודם שקיעה וסוברים שיש בכך היכר, אז גם בנרות חנוכה היא פרסום הנס. לכן גם אם מישוה ידחק בדעת ר"ת שלא תליא הא בהא וניתן לסבור כמותו רק ב"שרגא בטיהרא מאי אהני" – לא הזכירו סיבה זו רוב הראשונים שסברו כמותו להדליק אחרי שקיעה, וברשב"א ובר"ן גם רואים שלמי שסובר כגאונים אין לומר "שרגא בטיהרא"².

מכל האמור עולה, שזמן הדלקת נר חנוכה ע"פ הראשונים הוא או בשקיעה או בשקיעה השניה או בצאת הכוכבים של ר"ת, אך ודאי שלא בצאת הכוכבים של הגאונים. וא"כ מי שנוהג לעניין שבת כגאונים ודאי

² ואף על דברי ר"ת שהדלקה בשקיעה היא "שרגא בטיהרא" יש לדחות, שבשקיעה כבר מחשיך קמעא והנר מועיל. וכל מקור המשפט "שרגא בטיהרא מאי אהני" מופיע רק לעניין אגדתא, ולא לענין הלכה בנר - בחולין ס ע"ב מובא הביטוי בדיון בין הירח והקב"ה, שהירח אינו רוצה למשול גם ביום, כי מה יועיל אורו כשכבר יש אור יום מהשמש. ושם מוכח להפך, ש"טיהרא" היינו בזמן שהשמש מושלת - לפני השקיעה. ועוד שרש"י מפרש להדיא: "שרגא בטיהרא - נר בצהריים אינו מאיר", ואין כל קושיא להדליק נר בשקיעה.

ואפשר אולי להביא עוד ראיה לדברינו מכך שאת נרות המנורה הדליקו בבקר ובין הערבים - אפילו לפני השקיעה - למרות שגם בהם יש פרסום - "עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל" (שבת כב ע"ב).

בענייני הדלקת נרות חנוכה

עדי קיפניס (ד')

חנוכה הוא החג האחרון שנוסף למעגל השנה היהודי. בשונה מכלל החגים, חנוכה לא זכה שתיכתב עליו מסכת, ובכל זאת, הלכותיו מרובות וסבוכות בעיקר לאור שינויי תצורות המבנים וחיי החברה בעידן המודרני.

במאמר אנסה לדון בחלק מנושאי החשובים של חנוכה.

א. הגמרא במסכת שבת (כא ע"ב) מציינת "ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו". ע"פ דברי רש"י נראה לומר שתקנה זו נתקנה בשעת השמד משום שלא הייתה אפשרות להדליק ב"פתח ביתו מבחוץ". אמנם מנהג חסידים רבים כיום להניח את נרות חנוכה בתוך ביתם אף שבטלה התקנה, וכך גם פסק הרמ"א (תרעא, ז) בדבריו: "ומיהו בזמן הזה, שכולנו מדליקין בפנים ואין היכר לבני ר"ה כלל", וכך גם נראה מדברי הרשב"א בתשובה (סי' תקמ) והריטב"א ועוד הרבה מן הראשונים (שבה"ל, בעל העיטור ועוד) וצריך להבין את טעם דברי הרמ"א והראשונים שביגינו תקנת "בשעת הסכנה" נשארה גם היום.

יתכן לומר שבזמן הרמ"א, בגלות בין הגויים, אכן לא הייתה ברירה אלא להדליק בבית. אמנם לא כך נשמע מדבריו, אלא שהדבר נהפך כבר למנהג, ועוד שודאי היו כפרים יהודים ללא חשש איבה וא"כ עדיין יקשה מדוע סתם הרמ"א שמדליקים בבית.

הרב ארנברג כתב בספרו "דבר יהושע" שנהוג להסביר שמ"שעת הסכנה" עקרו חז"ל את התקנה הישנה ותיקנו להדליק את הנרות אף בתוך הבית, ולא מצינו שהחזירו את התקנה הישנה, כך שלמעשה כיום כשאין סכנה מיהו נשארה התקנה המחודשת שמותר להדליק בבית.

אולי יוכלנו להבין טעמם ע"פ דברי הריטב"א (שבת שם) שכוונת הגמרא "בשעת הסכנה" היא אפילו סכנת צער שהרוח מכבה את הנרות. אבל עדיין אין לחשוש לסברא זו משום שאפשר לשים הנרות בתיבת זכוכית. אך ערוך השולחן (סי' תרעא) מביא את סברת הריטב"א ומוסיף על דבריו שחכמים לא הצריכו לטרוח טרחא כזו ולקנות תיבת זכוכית, ברם תירוץ זה לא מספק, שהרי מצינו בהרבה מצוות שדורשים להדר, ועוד שבענייניו זוהי עיקר המצווה ואכן כך כתב היעב"ץ¹ שנראה לו שיש חיוב לעשות תיבת זכוכית כדי שיקיים פרסומי ניסא.

¹ "הנכון להדר ולהדליק מבחוץ וכדי שלא תכבה ידליק בעשית".

והנה בטור (שם) כתב: "ומ"מ עדיין זמנה כל הלילה... ומ"מ נכון להדליק בעוד בני הבית" נראה שבדיעבד יוצא גם כאשר אין בני הבית רואים. אמנם הרמב"ם סובר "מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יתר, עבר זמן זה אינו מדליק" (פ"ד מהל' חנוכה ה"ה).

אם כן ע"פ המחלוקת של הטור והרמב"ם בעניין הזמן יתכן להסביר כמחלוקתנו, שהרמב"ם סובר שעיקר המצווה היא "פרסומי ניסא" ולכן כאשר כלתה רגל מן השוק ואין אנשים שיכולים לראות ולפרסם את הנס לא יוכל להדליק, ומאידך הטור סובר כרשב"א שפרסומי ניסא הוא רק זכר לנס ולכן גם כאשר אין "פרסומי ניסא" יוכל להדליק.⁵

הגאון רבי אשר וייס בספרו "מנחת אשר" מדקדק בדברי הבית יוסף (י"ד סי' רפט) לשיטת הטור, שהבית יוסף מביא לעניין מזוזה שהיא רק לכתחילה ולא בדיעבד ומוכיח משום ששם ישנם שלושה דינים דומים "מצוה להניחה בתוך חללו של פתח", "מצוה להניחה בטפח הסמוך לרה"ר", "מצוה להניחה בתחילת שליש העליון", וכך גם אולי אפשר בסוגייתנו לעניין נר חנוכה משום שגם אצלנו מופיעות שלוש הלכות הדומות אחת לשניה "מצוה להניחו על פתח ביתו", "מצוה להניחו בתוך עשרה", "מצוה להניחה בטפח הסמוך לטפח".

למסקנה אם כן לאחר החקירה, נראה שעיקרו של חיוב הדלקת נר חנוכה הוא משום פרסומי ניסא, ושלא כהרמב"ם שאינו נפסק להלכה, ולכן מסתבר לומר כשיטת הרשב"א והטור וכן ע"פ חידוד הבית יוסף שלכל הפחות כאשר אדם מדליק על שולחנו, גם כאשר בטלה התקנה, יצא בדיעבד בחובת הדלקת נר חנוכה.

אמנם כל דברינו נאמרו רק בדיעבד, ובענין ה"לכתחילה" ננסה להביא את עיקרי הדעות ולהסבירם על בוריים.

ב. הגמרא בשבת (כ"א ע"ב) אומרת: "נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ". אם כן נראה בפשטות מדברי הגמרא שאת נרות חנוכה יש להניח מחוץ לבית. אמנם בהבנת דברי הגמרא נחלקו רש"י ותוספות. רש"י פירש: "מבחוץ - משום פרסומי ניסא, ולא ברשות הרבים אלא בחצרו, שבתיהן היו פתוחין לחצר". לדעת רש"י דברי הגמרא נאמרו בבית שנמצא בתוך חצר ועל כן יש להניח את הנר בפתח הבית ולא בפתח החצר אף כאשר ישנה חצר. מנגד טען תוספות שדברי הברייתא אמרו בבית שאינו נמצא בתוך חצר ולכן מדליק בפתח ביתו אבל כאשר ישנו לבית חצר צריך להדליק בפתח חצרו, לכן נראה שדברי התוספות נאמרו משום שסובר **דאיכא פרסומי ניסא טפי**, לעומתו רש"י כנראה סבר **שישנו דין בבית** ולמרות שבחצר יש פרסומי ניסא אולי לא קיים את המצווה.

הרשב"א הקשה על שיטת רש"י מהסוגייה בגמרא בשבת כא: "הניח חנוני את נרו מבחוץ - חנוני חייב. רבי יהודה אומר: בנר חנוכה פטור" אמנם מדברי הגמרא נראה שכאשר הניח נרו מבחוץ פטור, והרי לשיטת רש"י הסברנו שלא יוצא ידי חובת הדלקה בפתח החצר ועל כן צריך להיות חייב.

התוספות, רא"ש והר"ן מסבירים שהגמרא מדברת במקרה אשר אין לחנוני חצר ולכן פתח ביתו פתוח לרה"ר.

הראשונים נחלקו בהסבר דברי רש"י ופירשו דבריו בשני דרכים:

השבולי הלקט (ובעקבותיו בנתיב רבתי, שהוא קיצור שבה"ל) כתב: "רבינו שלמה זצ"ל פירש מניחה מבחוץ משום פרסומי ניסא, ולא ברשות הרבים **אלא בפתחים שבבתיהן שהן סמוכין לחצר**", וכך סתם הביאור הלכה (סי' תרע"א, ד"ה פתח) בביאור דברי רש"י.

אמנם מדברי רבינו ירוחם והריטב"א: "ומה שפירש"י ז"ל לא מבחוץ ברשות הרבים אלא מבפנים סמוך לרשות הרבים, לאו למיסר בחוץ

ממש אתא, כי מנהגם היה להדליק מבחוץ ממש וכדמוכח ממתני' דגמל עובר ברשות הרבים דבנר חנוכה פטור, והתם ברשות הרבים ממש מייירי וכן פירש רש"י ז"ל לקמן, אלא הכי בעי למימר דלא סוף דבר מצותו בחוץ ממש, אלא ה"ה **סמוך לחוץ מבפנים** בענין שיכירו בני רשות הרבים". הריטב"א מסביר ששיטת רש"י מדברת שיש חובה להדליק בפתח החצר אלא שמדליק את הנר מבפנים לפתח ולא חוצה לו.

אכן נראה ע"פ שיטת הריטב"א שגם רש"י כשיטת התוספות שיש חובה להדליק בפתח החצר.⁶

לאור כך בבניין מגורים לכאורה היה צריך להדליק בכניסה לבניין משום שחדר המדרגות נחשב כחצר. אולם החזו"א (או"ח סי' סה סק"ג"ב) טען כי לחדר המדרגות אין גדר חצר משום שאין שימוש בחדר המדרגות לצורכי הדירה. טענה אחרת: ערוך השולחן (תרע"א, כ) הסתפק בדברי השו"ע כיצד לא פסק כשאר גדולי הראשונים, ולזה מצטרפת הטענה נוספת - שהרי גם התוס' ידוע שיצא ידי חובה בפתח הבית דעדיין איכא פרסומי ניסא, אך לרש"י שמצריך בית לא יצא ידי חובה בחצר.

אפשרות שניה - הדלקת נר חנוכה על אדן החלון. כדברי הגמרא: "אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים",⁷ אך הדבר מציב אותנו בבעייה אחרת, שכבר שנינו "נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה". אם כן היום כאשר הרבה דירות נמצאות מעל כ' אמה מה הדין בהדלקת נרות חנוכה בחלון.

לדברי הטור "אם הניחה למעלה מכ' אמה אפי' בדיעבד לא יצא דלא שלטא ביה עינא וליכא פרסומי ניסא", לכן אם החלון גבוה מכ' אמה אפילו בדיעבד לא יוצא ידי חובה, משום שלא ניכר לעיני הרבים ואין במקרה כזה פרסומי ניסא. לאחר דבריו מוסיף הטור "וכתב ה"ר יואל הלוי, דוקא כשמניחה בחוץ אבל כשמניחה בבית אפי' למעלה מעשרים אמה כשירה". אמנם למרות דברי רבינו יואל, המשנ"ב בשעה"צ חשש לדעת הטור, ולכן פסק שאם החלון גבוה מכ' אמה עדיף להדליק בפתח הבית. לעומתו הגר"ש ואזנר (בירו"ה הלכה סי' ט) חידש שכיום כשכל הבניינים מעל כ' אמה אז יש פרסומי ניסא לבניינים שמולם ועל כן יכול לכתחילה להדליק אף מעל עשרים אמה. [וכע"ז חכך הגרא"ל שטיינמן זצ"ל באילת השחר שבת שם. **העורך**].

בנוסף לכך, כפי שהובא לעיל, קיימת סברא שכיום השתנתה התקנה ויוצא ידי חובתו בהדלקה לאנשי ביתו בלבד לכל הפחות בדיעבד, ולכן אע"פ שהנרות מונחים גבוה מכ' אמה מהקרקע עדיין נמצאים במרחק כשר מהריצפה של הבית ויוצא בפרסומי ניסא לאנשי הבית.

לסיכום: נראה שלכתחילה נדליק בפתח החצר כדי להרבות "פרסומי ניסא", שאכן רש"י ותוספות ע"פ הסבר הריטב"א אינם חולקים. אמנם במקרה שאפשרות כזו אינה מתאפשרת הסברנו ע"פ דברינו שפרסומי ניסא עדיף טפי, ולכן נחלקו האם עדיף להדליק בפתח חדר המדרגות⁸ או בחלון כדברי הגמרא, ואף כאשר החלון גבוה כ' אמה אם נסמוך על דברי הגר"ש ואזנר,⁹ למסקנה עדיף מקום שיש בו יותר פרסומי ניסא.¹⁰

⁶ יש כאלה המסבירים את תוספות שמדליק מחוץ לפתח החצר ואם כן מחלוקתם של רש"י ותוספות היא האם יש להדליק את נר חנוכה בתוך החצר או סמוך לרשות הרבים.

⁷ אמנם יקשה לנו מדברי תוספות לעיל שלכאורה תמיד יש לו להדליק בפתח החצר ומה יענו תוס' לגמרא מפורשת? הבית יוסף מתרץ שרק אם פתח הבית מכוון כנגד החצר מדליק בפתח החצר משום שאז ניכר שמהבית הזה הדליק אולם כאשר גר בעליה ומדליק בחצר לא ניכר שההדלקה נעשתה מהעליה. ע"פ דברי הבית יוסף נראה שמבאר את שיטת רש"י לעניין חצר כמו שפירש הריטב"א לעיל. ובאמת השו"ע פוסק כתוס' והכנתו ברש"י. מתוך דברי הבית יוסף יוצא לנו שישנה סיבה נוספת מדוע לא להדליק בחדר המדרגות משום שלא ניכרת השייכות של הנרות לבעל הדירה. אמנם אולי יש לחלק עלייה מחדר המדרגות משום שאפשר להבין את כוונת רש"י בפירוש מקרה העלייה ש"אין לו מקום בחצרו" שהחצר אינה שלו ולכן לא ידעו בכלל שנרות אלו שייכים לפלוני אבל חדר המדרגות שייך לכלל הדיירים ולכן וניכר שהנרות מאחד השכנים ואין מצריכים שיהיה ניכר מאיזו דירה.

⁸ לדעת החולקים, משום חששו של החזו"א.

⁹ גם לשיטת החולקים על טענה זו ידליק בחלון ביתו משום שעדיף ספק פרסומי ניסא, שהרי לא פחות טוב מ"מניחו על שולחנו".

¹⁰ למרות שבחלון לא יקיים הידור של פתח, כתב בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סימן קכה שפרסומי ניסא עדיף.

⁵ בשער הציון מביא את דברי המג"א שאם מגיע מאוחר ויכול להעיר שניים או שלושה מבני הבית ידליק בברכה אבל אם כולם ישנים ידליק בלא ברכה. לפי המג"א ושער הציון צריך שיהיה לפחות שני אנשים ערים בבית אבל ערוך השולחן אומר שמספיק אפילו אדם אחד שיש בו דעת.

וזה שנאמר במדרש: "אבל הנרות, לעולם אל מול פני המנורה יאירו" - רמז לנר מצווה ותורה אור שלא יכבה לעולם. והדבר נרמז בפרשתנו:⁵ "ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימין ואני כאשר שכלתי שכלתי (מג, יד). ובמדרש (בר"ר צב, ג): "ריב"ל פתר קרא בגליות ואל שדי יתן לכם רחמים - ויתן אותם לרחמים, לפני האיש - הקדוש ברוך הוא, שנאמר (שמות טו) ה' איש מלחמה ה' שמו, ושלח לכם את אחיכם, אלו עשרת השבטים, אחר ואת בנימין, זה שבט יהודה ובנימין, ואני כאשר שכולתי, בחורבן ראשון, שכלתי, בחורבן שני, כאשר שכולתי בחורבן ראשון ובשני לא אשכל עוד".

ומאחר שדרשו רבותינו סוף העניין בעניין הגאולה, נדרוש אנו תחילת העניין בדברים המסובבים הגאולה והיא עסק התורה והמצוות:

"זאת עשו" - כיוון שאנו חייבים לרדת לבין האומות ככה תנצלו מהם. "קחו מזמרת הארץ בכלים" - היא התורה שנקראת זמירות.⁶ "והורידו לאיש מנחה" - כי העוסק בתורת מנחה כאילו הקריב מנחה. "מעט צרי מעט דבש" - שימעטו בתענוגות עוה"ז שנמשלו לדבש וברפואות הגוף הבאים מן הצרי.⁷ "נכאת" - פירש"י, כנוסי בשמים רמז למעשים טובים אשר ריחם נודף. "ולוט" - פירש"י, שורש עשב ירמוז על הנשמה שהיא נצחית והאדם צריך להשתדל בתיקונה יותר מתיקון הגוף. "בטנים" - לקיים מה שנאמר "כי נעים כי תשמרם בבטנך" (משלי כב, יח) וכתוב "ותורתך בתוך מעי" (תהלים מ, ט). "ושקדים" - כמו שנאמר (משלי ה, לד) "אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתתי יום יום לשמר מזוות פתחי". "וכסף משנה קחו בידכם" - כסף ירמוז על אמרות ה' אמרות טהרות כסף צרוף בעליל לארץ מוזקק שבעתים" (תהלים יב, ז).⁸ "ואת אחיכם קחו" - בדברים,⁹ ר"ל שיפייס כל אחד בדברים את מי שחטא כנגדו. "ושובו אל האיש" - שובו אל הקב"ה, איש מלחמה. "ואז אל שדי יתן לכם רחמים" וכו' כנזכר במדרש.

⁵ אשר על פי רוב תחול בחנוכה.

⁶ ונקראת "זמרת הארץ", כי היא שבחה של ארץ ישראל שאוירה מחכים ומועיל ללימוד התורני. [אמנם במה שכתב רבינו שהתורה נקראת זמרה צ"ע, דהרי מבואר בסוטה לה ע"א דנענש דוד מפני שקרא לתורה זמירות אך מאידך עיין עירובין יח ע"ב על הפסוק (איוב לה, י) "וְלֹא אָמַר אֵיזָה אֶלּוֹף עֲשֵׂי נֶתַן זְמִירוֹת בְּזִלְזָה". ויש ליישב ואכ"מ]

⁷ המילה "מעט" נדרשת כמו בפסוק (משלי ו, י) "מעט שנות מעט תנומות מעט חבק ידים לשכב".

⁸ ודרש עוד, עיי"ש.

⁹ על דרך "קח את אהרון" ויקח את האדם" וכן רבים.

ה'רמב"ן (במדבר ת, ב) מביא את דברי המדרש: "למה נסמכה פרשת מנורה לחנוכה הנשיאים? לפי שכשראה אהרן חנוכה הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקדוש ברוך הוא חי"ך שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות בקר וערב".

וכתב הרמב"ן, שאם הוא כפשוטו קשה, למה לא ניחמו בקטורת בוקר וערב ועוד הרי כשהקרבנות בטלים אף הנרות בטלים **אלא** שרמזו כאן לנרות של חנוכה שמונאי ובניו בבית שני.

ויש להקשות אף לדברי הרמב"ן הרי גם לקרבנות אנו עושים זכר בכל דור ודור כמ"ש ונשלמה פרים שפתינו.

ולהבין זאת ידוע שהיוונים גזרו על עם ישראל לבטל חודש, שבת ומילה - ויש לשאול מדוע ראו לפגוע דווקא במצוות הללו? אלא שידעו שכדי לכבות את אור התורה צריך לפגוע ביסודות ושורשים של עם ישראל וכעורכי המלחמה שידעים שאם יפילו את החומה, בנקל יבנוה שנית, אך אם ישרוה יקשה לשוב ולבנותה² והנה בזכות שלשת המצוות הללו נגאלו ישראל ממצרים:

מילה - כמו שלמדו רז"ל מהפסוק "ואראך מתבוססת בדמייך" - בשני דמים, דם פסח ודם מילה, הרי שקדמה מצוות המילה לגאולתם. **החודש** - כן נראה מהקדמת ציווי "החודש הזה" לצאתם ממצרים. **שבת** - ששמרו במצרים לבקשת משה מפרעה במצרים כדאיתא במדרש (שמו"ר א, כח) שמשה ביקש מפרעה שיתן להם לשבות ביום השבת.

ושלוש מצוות אלו הם יסודי התורה: **המילה** - ידוע עיקר תכליתה שעל ידה יהיה נימול מערלת הפה והלב והאוזן שהם הכלים שעל ידם תושג החכמה.³ **השבת** - הוא היום המיוחד לת"ת יותר מזולתו.⁴ **והחודש** - הירח, כמאמר רז"ל "לא איברא סיהרא אלא לגירסא" (עירובין סה ע"א).

ובזה יובן מה שפתחנו בו: היוונים רצו לבטל את מאורה של תורה שנשען על יסודות אלו, ונצחון החשמונאים מורה על נצחיות התורה. ולכן רמז במדרש "שאתה עומד ומטיב את הנרות **בבקר** ו**בערב**" - ירמוז על הגלות והגאולה שנמשלו לבוקר וערב כנודע.

¹ הדברים ע"פ ספרו של הכלי יקר 'עוללות אפרים' - דרשות, חלק ב עמוד מג, מאמרים רפו-רפט.

² וכמאמר רז"ל "העוקר ע"ז צריך שישרש אחריה".

³ כן מבואר בדרוש על המילה, 'עוללות אפרים' מאמר שפו.

⁴ עיין טור או"ח סימן רצ, ועיין ב'עוללות אפרים' בדרוש על השבת, מאמר רסז.

מהלכות הדלקת נרות חנוכה

ר' איתן גרתי

האם יש ענין להתחמק מלהיות המדליק בביכנ"ס או בביהמ"ד?

ישנם אנשים החוששים להיות המדליקים בביהכנ"ס. לא אלה המתביישים, אלא אלה החוששים לספק ברכה לבטלה, משום שאין למנהג זה שום סמך בתלמוד, א"כ דמי להלל בר"ח שלפי השו"ע (הכב, ב) אין לברך עליו.¹ אך צ"ע, דהא שו"ע (תרעא, ז) כתב שיש לברך על הדלקה זו שבביהכנ"ס?

ויש להאיר (ע"פ יבי"א ז, נז) - לא רק שאי"צ להתחמק אלא מצוה להמציא עצמו להדלקה זו (על אף שהולך לאח"מ להדליק בביתו), ושאינה מנהג הדלקת נרות בביהכנ"ס החשוב בשל פרסום הנס שבו וקידוש שמו יתברך. ועוד, כיון שעיקר המצוה, ההדלקה בבית, היא תקנת חכמים גמורה ויש לברך עליה, כך גם בתוספת על התקנה, במנהג ההדלקה בביהכנ"ס, יש לברך² (וכ"כ הגרשז"א במנח"ש ח"ב נג, ב).³

¹ ואה"נ, כ"כ תוס' ברכות יד ע"א.

² ולא דמי להלל בר"ח שבאותו יום הרי הוא מנהג גרידא.

אורח חיים

בהכוונת הרב רובינשטיין

כבה נר אחד מנרות החנוכה, האם יכול להדליק ע"י נר אחר?

ראשית, יש לזכור שהדלקה עושה מצוה, א"כ כבתה אין זקוק להדליקה שוב (תרעג, ב). מ"מ רבים המבקשים להדר ע"ע ולהדליק ע"מ להיות מן המהדרין (משנ"ב שם, כז).

להדליק נר מצוה מנר מצוה ע"י אמצעי או השמש -

- תוך חצי שעה מהדלקתה - אסור (משנ"ב תרעד, ג).
- לאחר חצי שעה מהדלקתה - לספרדים מותר (שו"ע תרעב, ב), אך לאשכנזים אסור (משנ"ב שם, ח).
- **עצה** - א. יקח גפרור אחר או יעביר אש מהשמש הדלוק, ב. יתנה שאינו מקצה את השמן או הנר אלא לשיעור הדלקה, היינו למחצית

³ אם מדליק בביהכנ"ס ביום הראשון, כבר יצא י"ח ברכת 'שהחיינו' ואינו חוזר ומברך בבית, א"כ כשמדליק נרותיו שבבית, יברך 'להדליק' וישעשה נסים, ומישהו אחר יברך 'שהחיינו' (משנ"ב תרעא, מה).

שעה, ואז לאחר מחצית השעה יוכל להשתמש בהם אף לתשמישי חול (משנ"ב ש"ם, ז - ואפילו להדליק סיגריה וכדו'...).

המעוניין לצאת מביתו, האם לאחר חצי שעה מההדלקה יכול לכבות הנרות (מחשש שריפה)?

מותר (שו"ע ש"ם), וכן אם מעוניין לכבותם ולהשאיר את הנותר למחרת, לא צריך שום תנאי ומותר לכתחילה. רק אם מעוניין להשתמש בשמן הנותר או בנר שנשא לדבר מצוה אחר, הדין כדלעיל ומן הראוי להתנות שאינו מקצה השמן או הנרות אלא לשיעור הדלקה, ואז יהיה מותר לו להשתמש בהם לאחר חצי שעה (משנ"ב ש"ם).

הדלקת נרות חנוכה בשמחה משפחתית וכדו'

נראה שלכתחילה אין לברך, זאת משום שרבו הפוסקים שאוסרים לברך דהבו דלא לסיף על התקנה דמברכין בביהכנ"ס (צי"א טו, ל; שבה"ל ד, ד, סה; הגרשז"א בהליכ"ש עמ' שיד; אשרי האיש עמ' רסב בשם הגריש"א). אמנם בחזו"ע (חנוכה עמ' מז) התיר לברך דומיא דביהכנ"ס (וכ"כ הגרש"מ עמאר, הובא בס' תומת ישרים עמ' קפב, מאמר 'אור הנרות'. עיי"ש ובהערות, שחזיק שיטה זו. העורך),

אך גם שם נקט בלשון "הנוהגים לברך יש להם על מה שיסמוכו" וכ"כ כתב שכדאי להתפלל ערבית אחר ההדלקה, שיהא דומה לביכנ"ס.

בער"ש, כדאי להתפלל מנחה גדולה (משנ"ב תרעט, ב)

אם נדייק בלשון, הדין הרי הוא כך - בער"ש יש להקפיד להתפלל מנחה ואז להדליק נרות מטעם שתי סיבות: א. שלא תהיינה תרתי דסתרן, הכניס כביכול את הלילה בהדלקת הנרות, ולאח"מ הולך להתפלל מנחה. ב. הדלקת נרות במקדש היתה לאחר הקרבת התמיד של בין הערביים, והרי מנחה כנגד התמיד (בא"ח ש"א וישב כ). הסברה היותר פשוטה היא פרקטית שרוב בתי הכנסיות מסיימים מנחה בזמן כזה שאין שהות לילך ולהדליק נרות חנוכה.

לכן, ראוי שבתי הכנסיות יקדימו את מנחה (בכארבעים דקות), לאח"מ המתפללים ילכו לביתם, ידליקו נרות וישבו לביהכנ"ס. מסתבר שעצה זו אינה מעשית כ"כ, לכן יש להציע להתפלל מנחה גדולה בער"ש דחנוכה. אמנם יש לידע - אין להתפלל ביחידות עבור זה (כה"ח תרעא, עט). כ"כ, אם עקב תפלתו המוקדמת, לא יהא מנין לאח"מ בביהכנ"ס, לא יעשה כך, אלא ידליק בביתו ולאח"מ ילך לביהכנ"ס להתפלל מנחה.

⁴ התיר אף אם הציבור הדליקו, רק שבכה"ג באירוע מברך 'להדליק' בלבד (עמ' נו).

השירה הנצאת

לעומתו האחים הקדושים,
שידעו שנמכר לאדונים קשים,
בשמעם שאחד מהם יאסר מרגישים,
שהדבר מדוד כנגד מה שעשו לקטן התיישים².

וראובן שלא ידע על המכירה,
חשש שרק במאסר לא תבוא כפרה,
אם כן באמרו 'גם דמו הנה נדרש' הורה,
שיש להם לחשוש שימיתם המשנה בזו הצרה³.

² כלומר, עד שיוסף לא אמר להם שהוא הולך לאסור רק אחד מהם הם לא קישרו בין מה שקורה להם כעת למכירה, אבל ברגע שהבינו שאחד מהם הולך להיאסר הבינו שהדבר מידה כנגד מידה על מעשה המכירה שגם שם גרמו שאחד יהפך לאסור בהיותו עבד.

³ הרי לפני כן אמר להם יוסף (פסוק יח) - "זאת עשו וחיו", משמע אם לא תעשו זאת לא תחיו, וכן "ויאמנו דברים ולא תמותו" (פסוק כ), כלומר שיוסף 'איים' על חייהם שאם לא יעשו כדבריו ימותו [או בידי ממש שידונם כדין מרגלים, או שלא יתן להם אוכל וימותו ברעב בלא"ה]. ולכן ראובן חשש שיגיעו למצב כזה בשביל לכפר על המכירה, שהרי מצד הבנתו כפרה של מידה כנגד מידה תהא רק במיתה כנגד מות יוסף.

עוד זאת אתמהה במענה,
עת אשר ראובן אליהם פונה,
לאחר ששמם בבית הסוהר המשנה,
מה יתן ומה יוסיף לו, ומה בטענה זו קונה¹?

יש ליישב זאת בדרך אפשר,
שראובן הבכור חשב בשכל ישר,
שיוסף אשר בנפש יעקב האב נקשר,
נהרג ואיננו, ולא רק נמכר ולעבד הוכשר.

כך משמע מדבריו בתחילה,
באמרו 'הילד איננו' בפחד וחלחלה,
ובפרשה 'דמו נדרש' הזכיר, ובכך גילה,
שזו המחשבה שעד עתה בדעתו היתה עולה.

¹ ראובן אומר להם "הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש" (בראשית מב, כב) - מה הרוויח ראובן מכך שמוכיח להם עוונות ראשונים ושלא רצו לשמוע בקולו, וכי להוכיח את צדקת דבריו הוא צריך!?

ראובן, האחים ויוסף

יעב"ץ

קבעו מקדם חכמים,
להודות ולהלל עדת תמימים,
על נפלאות, גבורות וניסים שלמים,
בימי החנוכה, והמה במספר שמונה ימים.

ברם זאת אומר,
לא זהו נושא המאמר,
מפני שעל כך די והותר נאמר,
אף על פי שודאי טעם חנוכה לא נמר.

אי לכך ובהתאם לזאת,
אדבר בפרשה הנקראת בזאת,
אשר ראויה היא לידרש כזה וכזאת,
אך פעמים כמת מצוה נהייתה בעת הזאת.

ראשית יש מקום להקשות:
לאחר שדיבר יוסף איתם קשות,
ויאמר לאסור רק אחד מהם בנחשוות -
מנין שבגלל המכירה ידיהם לאזיקים מוגשות?

שאלות על הפרשה

ר' דניאל בוחבוט

[מטרת המדור לעורר שאלות פשוטות, בפשטי המקראות ובדברי חז"ל, כדי שהציבור יחשוב עליהן וימצא תשובה, חילוק או הבנה בפסוקים. מי שיש לו תשובה על שאלה או שאלות טובות, מוזמן להביא אותן בפני מרכז המדור ר' דניאל בוחבוט. תשובות נבחרות לשאלות שבעלון הקודם מצורפות בדף נפרד]

- א. ברש"י (מא, נ) מובא שאסור לשמש בשני רעב, וקשה הרי יוכבד נולדה בין החומות, ז"א בכניסה למצרים, יוצא א"כ שתשעה חודשים לפני כן אביה לוי שימש בשני רעב (עזרא כצמן).
- ב. רש"י (מא, ד) כותב שיוסף הראה לאחים שהוא מהול ובכך הוכיח להם שהוא יוסף, וקשה הרי לעיל (מא, נה) רש"י אומר שיוסף ציווה את כל המצריים למוול, וא"כ מה ההוכחה שזה יוסף אם כולם נימולים?
- ג. מבואר בכתוב (מב, כד) שיוסף כלא דווקא את שמעון, ורש"י מביא באחד מן ההסברים שעשה זאת משום ששמעון הוא זה שזרק אותו לבור. וקשה, וכי רוצים ללמד אותנו שיוסף נקם ונטר?
- ד. לחנוכה: כיצד פוסק מרן השו"ע לברך על הדלקת נרות בביהכנ"ס שהיא תקנה מזמן הראשונים, ואילו על הלל בר"ח הוא פוסק שלא לברך משום שלא מברכים על מנהג? (הגרש"מ עמאר, מובא בספר תומת ישרים).